FILOZOFIA
Roč. 74, 2019, č. 1

DOI: https://doi.org/10.31577/filozofia.2019.74.1.6

VYBRANÉ ZLOMKY AISCHINA ZO SFÉTTU

Alkibiades. Neznámy autor.
Licencia CC BY-SA

Aischinés zo Sféttu (asi 430 – 360 pred Kristom), občianskym menom „Aischinés, syn Lysania z dému Sféttos“, patril k prvej generácii Sokratových žiakov. O jeho živote a pôsobení máme veľmi málo spoľahlivých správ, navyše sú často protichodné. Aischinés na rozdiel od iných Sokratových nasledovníkov nezaložil vlastnú „školu“, ale aj napriek tomu sa stal významným autorom sokratovských dialógov (Σωκρατικοὶ λόγοι). Jeho diela oceňovali antickí gramatici za presvedčivé stvárnenie Sokratových rozpráv. Starovekí doxografi pripisovali Aischinovi sedem sokratovských dialógov: *Miltiadés*, *Kallias*, *Axiochos*, *Aspasia*, *Alkibiadés*, *Télauges* a *Rinón*. Najviac zlomkov sa zachovalo z dialógov *Alkibiadés* a *Aspasia*, takže môžeme pomerne verne rekonštruovať ich obsahy.

Prvé moderné zbierky Aischinových zlomkov sa objavili už v 18. storočí. Ich autormi boli J. Clericus (1711), P. Horreus (1718) a J. F. Fischer (1786). Opierali sa však o predpoklad, že Aischinés bol autorom pseudoplatónskych dialógov *Axiochos*, *O cnosti* a *Eryxias*. V roku 1850 vyšla zbierka zlomkov od K. F. Hermanna (*De Aeschinis Socratici reliquiis disputatio academica*), no tá má skôr charakter prípravnej štúdie. Za prvú zbierku zostavenú podľa rigoroznejšej metodológie možno pokladať *Aeschinis reliquiae* od H. Kraussa (1911). Hneď o rok neskôr (1912) sa objavila štúdia H. Dittmara *Aischines von Sphettos*, ktorá vykazuje oveľa precíznejšie a zdôvodnenejšie usporiadanie zlomkov a zároveň ponúka rekonštrukciu a analýzu jednotlivých Aischinových dialógov. Túto zbierku prijal za základ aj G. Giannantoni (*Socratis et Socraticorum reliquiae*, 1990), ktorý zohľadňuje aj neskoršie štúdie a antické texty, ktoré Dittmar nepoznal. Stotri Aischinových zlomkov je v Giannantoniho edícii zaradených do sekcie VI A, ktorá obsahuje aj dodatok s tromi pseudoaischinovými listami (*Socratis et Socraticorum reliquiae*, vol. 2, 1990, 593 – 629, skratka *SSR*). Slovenský preklad Aischinových zlomkov sa pridržiava číslovania, ktoré zaviedol Gabriele Giannantoni.

* * *

[*SSR* VI A 16]

Athen. XIII 611 D – 612 F: Lebo nič nie je menej filozofické ako títo takzvaní filozofi. Veď kto by si bol pomyslel, že sokratovec Aischinés mal takú povahu a charakter, ako ho opisuje rečník Lysias v *Rečiach o zmluvách*? Pri čítaní dialógov, ktoré sa nám zachovali pod jeho menom, ho však obdivujeme ako čestného a mierneho človeka. Celkom inak by to bolo, keby autorom spisov, o ktorých hovoríme, bol naozaj mudrc Sokrates. Hovoria o tom Idomeneovi žiaci,[1] podľa ktorých tieto diela darovala Aischinovi po manželovej smrti Xanthippa [fr. 3 *F.H.G.* II p. 490 = 338 F 17 *F. Gr. Hist*. III B p. 194 = fr. 27 Angeli]. Lysias v reči nazvanej *Dlh sokratovcovi Aischinovi*... Hoci sa toho povedalo naozaj veľa – a to pre vaše pyšné zmýšľanie – uvediem, milí filozofi, aspoň to, na čo sa pamätám. Rečník začína asi takto:

> „Vážení sudcovia, nikdy by som si nemyslel, že Aischinés sa odhodlá angažovať v takom mrzkom spore. Myslím si, že ťažko by našiel inú kauzu, v ktorej by bolo viac udavačstva.[2] Predstavte si, že keď tento človek dlhoval bankárom Sósinomovi a Aristogeitonovi[3] nejaké peniaze pri tridsaťšesťpercentnom úroku,[4] prišiel ku mne a prosíkal, aby som ho pri takých veľkých úrokoch nenechal padnúť celkom na mizinu. Povedal mi, že si otvára obchod s voňavkami a potrebuje nejaký počiatočný kapitál. Sľuboval, že mi všetko poctivo vráti spolu s úrokom deväť obolov za každú mínu“.[5] (612) Páni moji, veru je to pekné zavŕšenie všetkej blaženosti mudrca, keď si človek zriadi

---

[1] Idomeneus z Lamspaku (Ἰδομενεύς Λαμψακηνός, okolo 325 – 270 pred Kristom), žiak a priateľ Epikura, grécky spisovateľ, ktorý písal životopisy. Jeho diela sa nám nezachovali, poznáme iba ich názvy, resp. stručné svedectvá o ich obsahu. Idomeneus je autorom spisu *O sokratovcoch* (*Περὶ τῶν Σωκρατικῶν*), z ktorého sa zachovalo niekoľko zlomkov. Toto dielo mohlo vzniknúť ako polemika s rovnomenným spisom peripatetika Fainia z Eresu (porov. Diog. Laert. II 65; VI 8; Bignone 1973, 445). Komentovanú edíciu Idomeneových zlomkov zostavil Angeli (1981, 41 – 101). Vyplýva z nej, že epikurovec sa pridržiaval iných pravidiel ako tých, ktoré boli charakteristické pre peripatetickú historiografiu.

[2] Udavačstvo (od gr. συκοφαντώδης = udavačský, vydieračský) – narážka na zlomyseľnú obžalobu (κατηγορία), ktorej obsahom mohla byť žiadosť o odpustenie úrokov.

[3] O Aristogeitonovi nemáme žiadne správy, ale Sósinomos je pravdepodobne tá istá osoba ako Sósinomos, ktorý musel odovzdať celý svoj majetok veriteľom, keď jeho banka skrachovala (Demosth. 36.20).

[4] „Peniaze pri tridsaťšesťpercentnom úroku“ – v gréckom texte sa píše o úrokovej sadzbe tri drachmy, čo znamená, že ide o tri drachmy za mínu mesačne, teda tridsaťšesť percent ročne.

[5] „S úrokom deväť obolov za každú mínu“ – úroková sadzba deväť obolov, čo je jeden a pol drachmy za mínu mesačne, teda osemnásť percent ročne.

voňavkársku dielňu! Ani si neviem predstaviť krajší spôsob rozvíjania Sokratovej filozofie. Len pripomínam, že tento filozof zavrhoval používanie voňaviek a rovnaký názor mal aj zákonodarca Solón, ktorý zakázal slobodným mužom takúto živnosť.[6] [...] Pre každý druh človeka predsa musia existovať vhodné a nevhodné druhy remeselnej činnosti. Potom rečník pokračoval približne takto: „Presvedčený týmito jeho vyhláseniami som si myslel, že Aischinés, ktorý bol predsa žiakom Sokrata[7] a o spravodlivosti a zdatnosti napísal toľko vznešených rečí, by v sebe nikdy nenašiel toľko drzosti, aby vykonal činy tých najhorších a najnespravodlivejších ľudí..."

Potom naňho [scil. Lysias] opäť slovne zaútočil. Uviedol, že hoci si požičiava peniaze, úroky ani požičané peniaze sa vôbec neunúva vrátiť. Vraj všetky termíny splatnosti dlhov už dávno premeškal a súd ho za to právoplatne v neprítomnosti aj odsúdil. Úradným rozhodnutím mu zhabali dokonca aj nejakého nepodareného otroka[8] – vraj to bol ten, čo od neho už niekoľkokrát utiekol. Narozprával toho naňho ešte veľa zlého. Záver reči bol približne takýto:

„Vážení sudcovia, chcem zdôrazniť, že tento človek sa takto správa nielen voči mne, ale aj voči všetkým ostatným, s ktorými má niečo do

---

[6] „Ani si neviem predstaviť krajší spôsob rozvíjania Sokratovej filozofie (...) Solón, ktorý zakázal slobodným mužom takúto živnosť." Celá táto pasáž je veľmi ironická. O tom, že Solón zakazoval mužom vo svojich zákonoch obchodovať s voňavkami, hovorí Athénaios na dvoch miestach (XV 687 A; XIII 612 A). Solónov zákaz mohol súvisieť s tým, že uprednostňoval povolanie voňavkára pre ženy. Iným dôvodom zákazu mohli byť ekonomické obmedzenia: pestovanie kvetín pre voňavkárov si vyžadovalo obrovské plochy polí, ktoré boli potrebné na pestovanie obilnín; porov. Ruschenbusch (2010, 142).

K Sokratovmu postoju voči voňavkám pozri pasáž z Xenoph., *Symp*. 2.3 – 4: Kallias navrhne na hostine, ktorá potešila takmer všetky zmysly hodovníkov, aby si nechali priniesť nejakú vonnú masť pre potešenie čuchu, ale Sokrates ostro odmietne jeho návrh: voňavka sa hodí pre ženy, muži by mali voňať v mladom veku olejom, ktorým sa natierajú na cvičisku, a v staršom veku dokonalosťou (καλοκἀγαθία; *Symp*. 2.4.9) – tá sa však nedá kúpiť u voňavkára. Na základe tejto pasáže môžeme povedať, že Sokrates neodsudzuje povolanie voňavkára, ktorý predáva vône najmä starším ženám, ale používanie voňaviek pre mužov. Xenofónov Sokrates tu vystupuje ako zástanca tradičných aristokratických ideálov – pozri citát z Theognida, že dobre konať sa musíme naučiť od dobrého muža. Takisto ideál *kalokagathie* patrí k starým aristokratickým ideálom muža a ako taký je najmä ideálom Xenofónovým (pozri jeho obraz ideálneho vládcu Kýra atď.). Bližšie pozri (Roscalla 2004, 115 – 124).

[7] Na základe toho, že Aischinés je uvedený ako bývalý Sokratov žiak, môžeme usudzovať, že Lysias napísal svoju reč až po r. 399, keď bol Sokrates popravený. Naznačovalo by to, že Aischinés opustil zásady sokratovského spôsobu života, o ktorých tak krásne písal.

[8] P. C. Millett na tomto mieste navrhuje opravu: namiesto οἰκέτην (domáci otrok) dosadzuje οἰκίον (dom), pretože rečník chce podľa neho upozorniť sudcov na zabavenie domu zaťaženého hypotékou (Millett 1991, 242).

činenia. Nie sú to krčmári z jeho štvrte, ktorí pred ním zatvárajú svoje podniky a ktorí sa súdia, aby dostali svoje platby späť, lebo im za ne nič nedodal? A čo susedia, ktorým spôsobil toľko zla, že jeden za druhým opúšťajú svoje domovy a hľadajú podnájmy čo najďalej od neho? Aj všetky dobročinné zbierky, ktoré organizoval – spomeňte si len na tie posledné – nikomu nevyplatil, ale všetky do jednej skončili na dne pohára v jeho krčme. Hneď zrána prichádza k jeho domu vymáhať dlhy toľko veriteľov, že sa zdá, akoby zomrel a všetci títo sa s ním prišli rozlúčiť. Námorníci z Pirea už majú dojem, že plavba po rozbúrenom Adriatickom mori[9] pre nich predstavuje oveľa menšie riziko ako zmluva uzavretá s týmto človekom. Veď to, čo si požičia, považuje oveľa väčšmi za svoj majetok ako to, čo mu zanechal vlastný otec. Nezískal pekným podvodom aj imanie voňavkára Hermaia, keď zviedol jeho sedemdesiatročnú ženu? Predstieral k nej takú veľkú lásku, že načisto ožobráčil nielen jej manžela, ale aj synov. Takýmto spôsobom sa teda stal z krčmára voňavkárom. K svojej novej milenke – jej vek mu iste každý závidel – sa správal tak vášnivo, že jej nezostalo viac zubov ako prstov na jednej ruke. Prosím, aby predstúpili svedkovia, ktorí dosvedčia moje tvrdenia.

<Svedkovia>[10]

... Život tohto mudrlanta[11] bol teda takýto.“

Komentár

Lysiova reč *Proti sokratovcovi Aischinovi, za dlžobu* je okrem dvoch

---

[9] Adriatické more bolo známe tým, že plavba v ňom je veľmi nebezpečná (porov. Lys. 32.25), najmä v zimnom období. Na búrlivosť Adriatického mora upozorňuje napríklad Horatius (*Carmina* I, 3, 15 – 16).

[10] Rukopis neobsahuje slovo μάρτυρες, ale moderní vydavatelia ho tam dopĺňajú na základe kontextu.

[11] Athénaios používa výraz σοφιστής v ironizujúcom význame. Porov. taktiež Xenoph. *Symp*. 4, 4 [= *SSR* V A 83]: V Xenofónovom *Symposiu* nazve Kallias Antisthena výrazom ὦ σοφιστά, ktorý by sme mohli preložiť slovami „ty mudrlant!“, „ty špekulant!“ (V. Bahník prekladá do češtiny *šťoural*; O. J. Todd prekladá do angličtiny *captious friend* atď.). Xenofón používa tento výraz na označenie šikovného, zručného rečníka – človeka, ktorý vie rozumne narábať so slovom; porov. Huss (1999, 210), teda nedáva mu negatívny platónsky význam „nepravého učiteľa“, ktorý je protikladom „skutočného milovníka múdrosti“. Σοφιστής (v pozitívnom význame) má pomerne blízko k antisthenovskému chápaniu „mudrca“ (σοφός), ktorý je schopný rôznorodo používať reč (χρῆσις ποικίλη λόγου); porov. Porphyr., *Schol. ad Od.* α 1 [= *SSR* V A 187]. Antisthenés mohol používať vo svojich prácach výrazy σοφιστής a σοφός ako synonymá; porov. Themist., *Περὶ ἀρετῆς* s. 43 R. Mach [= *SSR* V A 96] a označenie Prometea ako mudrca (σοφιστής). Rovnaký výraz (σοφιστής) je technickým označením pre „sofistu“, „vzdelanca“ klasického aj cisárskeho obdobia, v ktorom sa rozvinie hnutie „druhej sofistiky“.

Platónových zmienok (v *Apológii* 33e a *Faidónovi* 59b) jediným svedectvom, ktoré sa zachovalo od Aischinovho súčasníka.

Lysias, syn Kefalov (Λυσίας Κεφάλου; okolo 445 – 380 pred Kristom), starší súčasník Isokrata, bol známy aténsky logograf (písal súdne reči na objednávku), pripisovalo sa mu autorstvo vyše štyristo rečí (Dionysios z Halikarnassu 233 z nich pokladal za pravých), zachovalo sa však iba tridsaťjeden rečí a nejaké fragmenty. Lysias patril podľa alexandrijského kánonu k takzvaným desiatim najväčším antickým rečníkom. Objavuje sa aj v Platónových dialógoch, napríklad v úvode *Faidra*, kde sa o ňom hovorí ako o „najlepšom zo súčasných spisovateľov" (*Phdr*. 228a), hoci v priebehu dialógu Sokrates vysloví viacero vážnych výhrad voči Lysiovmu rečníckemu umeniu a nakoniec skonštatuje, že sa nestal skutočným rečníkom, lebo ostal rozdvojený a neobrátil sa k filosofii ako jeho brat Polemarchos (*Phdr*. 257b; pripomeňme, že v Polemarchovom dome sa odohráva dramatický dej Platónovej *Ústavy*).

Lysiovu reč proti Aischinovi cituje, respektíve parafrázuje Athénaios (XIII 611 D – 612 F), predstaviteľ druhej sofistiky (2. stor. po Kristovi), pričom jeho výber troch pasáži z Lysiovej reči sa zameriava na Aischinovo nehanebné správanie. Odkaz na Lysiovu reč je súčasťou dlhšej pasáže, v závere XIII. knihy *Hostiny mudrcov* (*Δειπνοσοφισταί*), v ktorej Athénaios útočí Myrtilovými ústami na konanie niektorých filozofov. Myrtilova reč, ktorá kritizuje vybraných gréckych filozofov počas pomyselnej hostiny, je namierená proti kynikovi Theodórovi. Pasáž venovaná Aischinovi má výrazne sarkastický tón, je plná expresívnych posmeškov – pozri zmienku o množstve veriteľov pri Aischinovom dome hneď zrána, čo by mohlo vzbudiť dojem, že zomrel, alebo narážku na počet zubov Aischinovej staručkej manželky, ktorú si zobral z čírej vypočítavosti. Tieto posmešky naznačujú, že ich úlohou bolo skôr rozosmiať prítomných poslucháčov, než presvedčiť sudcov o Aischinovej zhýralosti. Ako vieme, neskorší rečníci budú oceňovať Lysiov britký štýl reči (porov. Demetriov spis *O štýle*, §128).

Okrem Lysiovej reči zachovanej u Athénaia poznáme názvy dvoch ďalších rečí, ktoré by sa mohli, ale nemuseli týkať nášho Aischina (*Κατ' Αισχίνου, περί της δημεύσεως των Αριστοφάνους χρημάτων*, *Súdna reč proti Aischinovi o zabavení Aristofanovho majetku*; *Πρός Αισχίνην βλάβης*, *Proti Aischinovi za spôsobenie škody*), pričom titul druhej reči by mohol byť nepresnou verziou názvu našej reči.

V prospech autenticity Lysiovej reči sa vyjadrili viacerí klasickí filológovia: Baiter, Sauppe (1839 – 1850, II. vol., 170 – 171), Blass (1887 – 1898, Band I., 630 – 631), Messina (1948, 235 – 253). Kritické vydanie fragmentov z Lysiovej reči sa opiera o zbierku Thalheim (1913, 328 – 330).

Ako vyplýva z názvu *Πρὸς Αἰσχίνην τὸν Σωκρατικὸν χρέως* (*Proti sokratovcovi Aischinovi, za dlžobu*), Lysiova reč je adresovaná Sokratovmu žiakovi Aischinovi, a nie známemu aténskemu rečníkovi Aischinovi (389 – 314 pred Kristom) – ako zdôrazňuje jej titul aj obsah. Lysias poukazuje na Aischinovu márnotratnosť, teda na protikladný postoj s tým, aký je predmetom jeho sokratovských dialógov (porov. [*SSR* I D 1] = Diog. Laert. II 34), na základe ktorých si ho predstavujeme „ako čestného a umierneného človeka" (ὡς ἐπιεικῆ καὶ μέτριον). Opak je pravdou – Aischinés je podľa Lysia, respektíve podľa anonymného objednávateľa reči neumiernený, nečestný a podlý človek, čo vysvetľuje expresívnym jazykom hodným komických básnikov.

Reč, ktorú napísal Lysias pre neznámeho obžalovaného, napáda Aischina za to, že si od neho požičal peniaze, aby splatil svoj predošlý dlh, a potom ich odmietol vrátiť. Aischinés vystupuje v tomto procese ako žalobca, čo nie je zvyčajne bežné, ak uvážime, že anonymný rečník vo svojej obhajobe v konečnom dôsledku obviňuje Aischina z nečestného konania a logicky by mohol byť žalobcom on, keďže žiada vrátanie dlhu. Ako sa dozvedáme z fragmentu jeho reči, Aischinovi veril iba preto, lebo poznal jeho sokratovské dialógy o zdatnosti a spravodlivosti. Celý kontext súdneho procesu nedokážeme zrekonštruovať, pretože sa nezachovali žiadne ďalšie svedectvá (chýba najmä Aischinova obžaloba).

Aischinés sa mohol živiť podobne ako iní vzdelaní ľudia jeho doby profesionálnymi rečami (porov. Diog. Laert. II 6 [= *SSR* VI A 133]). Nie je isté, či sa živil rečníctvom ešte predtým, ako vstúpil do Sokratovho kruhu, alebo až po jeho smrti. Zachovali sa správy, ktoré by nemuseli byť súčasťou doxografickej legendy, že Aischinés písal súdne reči – napr. Pyrrhónov nasledovník Timón (320 – 235 pred Kristom) ho označuje za človeka „schopného písať presvedčivé obžaloby" (ἥ τ' Αἰσχίνου οὐκ ἀπιθὴς <ἶς> γράψαι; Diog. Laert. II 62 [= *SSR* VI A 13]).

Lysiove obvinenia sú v ostrom protiklade s ideálom sokratovského mudrca, ktorý netúži po moci a bohatstve, ale po šťastnom živote vychádzajúcom z dobrého rozhodovania. Na druhej strane však vieme, že cesta k šťastnému životu sa zakladá na prekonávaní a ovládnutí vlastných túžob – porov. napríklad Sokratovo priznanie vo Faidónovom *Zópyrovi*, že iba vďaka filozofii krotí svoje vášne [*SSR* III A 11]. Nikto z nás nie je umiernený a spravodlivý „od prirodzenosti" (φύσει; porov. Plat., *Meno* 70a3), ale môže sa stať umierneným a spravodlivým, ak sa o to zo všetkých síl usiluje a pracuje na sebe. V tomto zmysle si vieme predstaviť, že aj Aischinés musel bojovať s vlastnými sklonmi, ak chcel žiť šťastne, v čom mu pomáhal jeho učiteľ Sokrates. Za jemnú narážku na Aischinovu neumiernenosť by sme mohli pokladať Diogenovu správu (Diog. Laert. II 62 [= *SSR* VI A 13]), podľa ktorej Sokrates poradil Aischinovi, aby si nepožičiaval peniaze od cudzích, keď sa ocitne v núdzi, ale sám od seba, a to tak, že si bude uberať z jedla.

[*SSR* VI A 53]

Ael. Aristid. [= fr. 12] *de rhet*. I 61 – 4 [= *orat*. XLV, II p. 19 – 20 D.]:[12] „Nech vám teda namiesto tamtoho predložím aj iné svedectvo ‚z tej istej telocvične'," povedal Platón. Lebo Platón sa asi vôbec nebude hnevať, ak Aischinés pritaká jeho slovám: „Keby som si myslel, že môžem byť nejakým umením prospešný, sám by som sa obvinil z veľkej nerozumnosti. Teraz som si však myslel, že mi to bolo dané nejakým božím údelom, aby som mohol čeliť Alkibiadovi.[13] A nič z toho nie je

---

[12] Publius Aelius Aristides Theodorus (gr. Αἴλιος Ἀριστείδης, Ailios Aristeidés; 117 – 181 po Kristovi) bol grécky rečník a spisovateľ s vynikajúcim vzdelaním, ktorý patril do hnutia tzv. druhej sofistiky. Zachovalo sa päťdesiatpäť jeho rečí a ďalších prác. K najdôležitejším spisom patrí šesť kníh *Posvätných rečí* (*Ἱεροὶ λόγοι*) – ide o autobiografické rozprávanie o Aeliovej religióznej skúsenosti. Aelius Aristides napísal reč proti Platónovej kritike rétoriky (*Orat*. II) – rétoriku obraňoval podľa vzoru Isokrata ako základné umenie reči (λόγων τέχνη). Proti Platónovi je namierená aj reč *O štyroch* (*Orat*. III), v ktorej bráni Themistokla, Perikla, Miltiada a Kimóna proti Platónovým útokom.

[13] Alkibiadés patril k najkontroverznejším aténskym politikom 5. storočia pred Kristom. V sokratovskej literatúre 4. storočia pred Kristom často vystupuje ako Sokratov žiak, resp. jeho miláčik (ἐρώμενος), ktorý v blízkosti svojho učiteľa vie krotiť svoje vášne a ovládať sám seba, ale keď nie je so Sokratom, tak sa naplno prejaví jeho túžba po moci. Jedným z bodov nezachovanej Polykratovej *Obžaloby Sokrata* mohla byť výčitka, že Sokrates ako vychovávateľ nesie určitú zodpovednosť za Alkibiadove zhubné činy, ktoré vykonal v neskoršom živote (porov. Xenoph., *Mem*. I 1,12; Isocrat., *Bus*. 4 atď.).

Podľa zachovaných titulov poznáme Eukleidovho (porov. Diog. Laert. II 108 [= *SSR* II A 10]) a Faidónovho *Alkibiada* (porov. Suid. *s. v*. Faidon [= *SSR* III A 8]). Zachovali sa takisto správy o osobných vzťahoch medzi Faidónom a Alkibiadom (porov. Diog. Laert. II 105 [= *SSR* III A 1] a Suid. *s. v*. Faidon [= *SSR* III A 1]). Alkibiadés sa zrejme objavil aj vo Faidónovom *Zópyrovi* (o vzťahu medzi Alkibiadom a Zópyrom porov. [*SSR* V A 201]; porov. Dittmar 1912, 175). O niečo viac vieme o obsahu Antisthenovho a Aischinovho *Alkibiada*. Niektorí komentátori (napr. Mullach) usudzovali, že Antisthenov *Alkibiadés* bol biografickým dielom, teda že obsahoval množstvo podrobností z Alkibiadovho života, ktoré boli postavené do protikladu so životom Sokrata. A napokon pod Platónovým menom sa nám zachovali dialógy *Alkibiadés I* a *Alkibiadés II*, ktoré viacerí historici pokladajú za pseudoplatónske texty.

Na základe Satyrovho svedectva (ap. Athen. XII 534c [= *SSR* V A 198]) vieme, čo bolo pravdepodobným cieľom Antisthenovho *Alkibiada*: Na jednej strane to bola chvála Alkibiadovho talentu, najmä jeho sily (ἰσχυρόν), odvahy (ἀνδρώδη) a krásy (rovnaký postreh sa objavuje v Proklovom aj Olympiodórovom komentári k Platónovmu *Alkibiadovi I* (porov. [*SSR* V A 199]). A na druhej strane to bolo poukazovanie na Alkibiadovu nedostatočnú výchovu (ἀπαίδευτον). H. Dittmar interpretuje túto protichodnosť tým, že Alkibiadés podľa Antisthena nevlastnil pravú morálnu silu a odvahu (ako Sokrates), bez čoho nemôžeme uplatňovať vo svojom rozhodovaní skutočnú zdatnosť konania (ἀρετή) (Dittmar 1912, 87 – 88). Dôkazom toho by bola pasáž z Diog. Laert. VI 11 [= *SSR* V A 134] a tituly Antisthenových diel Ἡρακλῆς ὁ μείζων ἢ περὶ ἰσχύος (*Héraklés Väčší alebo o sile*), Περὶ ἀνδρείας (*O udatnosti*) a Περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀνδρείας προτρεπτικὸς πρῶτος, δεύτερος, τρίτος (*O spravodlivosti a udatnosti, Spis na povzbudenie prvý, druhý, tretí*). Ďalším Antisthenovým spisom, v ktorom vystupuje Alkibiadés, bol *Kýros* – o Alkibiadovi sa tu hovorí, že prekračuje normy a zákony vo všetkých oblastiach života [*SSR* V A 141]. Proti Alkibiadovej ἡδονή (pôžitkárstvo) a δουλεία (otroctvo) kladie Antisthenés atribúty dávneho perzského kráľa: πονεῖν (namáhavá činnosť), ἁπλότης (jednoduchosť, priamosť) a ἐλευθερία

vôbec čudné.“ (62) Sám počuješ, že náš priateľ považuje za najmúdrejšieho toho istého muža ako ty. Dodávam, že tomu istému človeku pripisuje myšlienky, ktoré mu pripisuješ aj ty. Hovorí: „Platón, vôbec sa netreba čudovať, ak je niekto schopný prospievať ľuďom, hoci si neosvojil príslušné umenie.“ Potom pokračuje: „Veď mnohí chorí sa uzdravili nielen ľudským umením, ale aj vďaka šťastnému osudu, ktorý im zoslali bohovia. Ľudské umenie uzdravilo všetkých, ktorých liečili lekári. Šťastný osud zoslaný bohmi zasa lieči prostredníctvom túžby, ktorá vedie ľudí k tomu, čo im má prospieť. Tak napríklad, vracať sa im chce vtedy, keď im má vracanie pomôcť. A podobne aj na poľovačku sa vyberú vtedy, keď im má prospieť, aby sa poriadne zapotili.“ (63) Pripadá mi úžasné, ako otvorene a neskrývane dosvedčuje Platónovi jeho spolužiak Aischinés, že to, čo sme napokon aj my uviedli o niečo vyššie, je oveľa ľudskejšie ako tamten a v očiach bohov oveľa krajšie ako to, čo onen vymyslel pre paradox! (64) Zjavne nám teda podáva svedectvo jednak akoby prostredníctvom hlásateľa, jednak očividne toto svedectvo aj sám akoby pečaťou potvrdzuje. Potvrdzuje totiž jeho slová, ktoré sme uviedli (ibid. 74 [= *Orat.* XLV, II pp. 23 – 4 D]): Preto hoci som využil ako svedectvo túto reč, okolnosti ma donútili, aby som svedčil aj ja sám. Opäť sa však vrátim ku zostávajúcej časti svedectva: „Láska, ktorou som sa práve zaľúbil do Alkibiada, mi umožnila zažiť niečo veľmi podobné, ako sa stáva bakchantkám.[14] Keď ich zachváti božské nadšenie, vedia čerpať nie vodu, ale med a mlieko zo studní, ktoré zostávajú pre ostatných ľudí celkom suché. A naozaj, skutočne som nemal žiadne poznatky, ktoré by som mohol niekomu odovzdať a takto byť užitočný. Napriek tomu som bol presvedčený, že iba jednoduchým stretávaním s ním by som ho mohol urobiť pôsobením lásky lepším.“ Na tomto mieste svoje dialógy končí. Myšlienky, ktoré sú zhodné s našimi, však nevyjadruje prostredníctvom hádaniek, skrytých významov, alebo nejako inak. Robí to akoby zámerne na spôsob chreie.

Komentár

(sloboda); porov. Dio Chrysost. *Orat.* XV (65) 22. Možno práve preto Antisthenés zdôrazňuje, že človek usilujúci o blažený život potrebuje okrem zdatnosti konania aj kus sokratovskej sily (Σωκρατικὴ ἰσχύς; Diog. Laert. VI 11 [= *SSR* V A 134]).

Veľká časť historikov (H. Dittmar, F. D. Caizzi, H. D. Rankin, G. Giannantoni, A. Brancacci) sa zhoduje v názore, že všetky sokratovské tituly o Alkibiadovi boli odpoveďou na Polykratovu obžalobu (Κατηγορία Σωκράτους). *Alkibiadovia* z pera sokratovcov dokazovali viac či menej otvorene, že Alkibiadove negatívne vlastnosti neboli dielom Sokratovej výchovy. Naopak, práve Sokratova výchova (παιδεία) ich dokázala potlačiť, čo znamená, že až keď prestala pôsobiť, Alkibiadove megalomanské sklony nadobudli prevahu. Porov. odpoveď Polykratovi v Xenoph. *Mem.* I 2, 12 – 47.

[14] Bakchantky (lat. *Bacchae*, gr. Μαινάδες) boli v gréckych mýtoch spoločníčky boha vína Dionýza (Bakcha). Niekedy sa nazývajú podľa gréckeho vzoru mainády („šalejúce“), alebo thyiády. Bakchantky sa zúčastňovali divokých orgií (nyktélií), na ktorých upadali za rachotu hudby do orgiastického stavu – v bakchickom ošiali zubami trhali surové mäso obetných zvierat. Ich spoločníkmi boli siléni, panovia, kentauri, satyrovia a niekedy aj múzy.

Zlomok [*SSR* VI A 53] patrí k najčastejšie citovaným pasážam z Aischinovho *Alkibiada*. Téma „božského údelu“ (θεία μοίρα) spája podľa Ulricha von Wilamowitz-Moellendorffa Aischinovho *Alkibiada s* Platónovým *Iónom* a *Obranou* (Wilamowitz-Moellendorff 1919, 25). Pripomeňme, že v *Iónovi* 534a sa objavuje aj obraz bakchantiek čerpajúcich med a mlieko namiesto vody. Táto narážka podľa Charlesa Kahna predstavuje indíciu, vďaka ktorej sa dá určiť *terminus post quem* vzniku Aischinovho dialógu: keďže téma básnického *enthúsiasmu* je integrálnou súčasťou tohto Platónovho dialógu, no u Aischina vyznieva akosi nepatrične. Aischinov *Alkibiadés* teda musel byť napísaný až po Platónovom *Iónovi*, čiže podľa Kahna po roku 394 pred Kristom (Kahn 1994, 104).

Aelius Aristides zachytil aj záverečnú pasáž celého dialógu, kde sa objavuje filozoficky významná téma *erosu*. Sokrates sa priznáva, že nemá žiadnu *techné*, ktorou by mohol niekomu osožiť. To, že mu rozhovor s Alkibiadom priniesol nejaký úžitok, teda nemožno pripísať Sokratovmu vedeniu, ale iba vyššej moci, „božskému údelu“. Rozdiel medzi úžitkom dosiahnutým vďaka *techné* a úžitkom dosiahnutým bez nej je ilustrovaný na analógii s lekárskou *techné* a uzdraveniami, ktoré bez lekárskeho vedenia spôsobuje akési vnútorné pudenie (ἐπιθυμία). Sokratova láska k Alkibiadovi teda vynahrádza spomenutú absenciu náuky (μάθημα) a vďaka nej je stretávanie s Alkibiadom prospešné: mládenec sa stáva lepším za pomoci lásky (διὰ τὸ ἐρᾶν βελτίω ποιῆσαι). Podľa Aischinovho Sokrata existujú teda dve cesty ako dosiahnuť zlepšenie charakteru: prostredníctvom učenia (μάθημα) a prostredníctvom žiadostivosti, vnútorného pudenia (ἐπιθυμία) k dosahovaniu zdatnosti. V tomto prípade Sokrates postupuje druhou cestou a dáva tomuto pudeniu meno „láska“ (διὰ τὸ ἐρᾶν). Na dôležitosť témy *erosu* u Aischina upozornila ako prvá vo svojej monografii Barbara Ehlersová (Ehlers 1966). V tomto motíve možno nájsť spoločný menovateľ interpretácie dvoch dialógov, z ktorých sa zachovalo najviac zlomkov: *Alkibiada* a *Aspasie*. Bezpochyby ide o významný, ak nie priam najvýraznejší prvok Aischinovho obrazu Sokrata.

O. Gigon upozorňuje, že motív *erosu* sa najprv týka vzťahu Sokrata k Alkibiadovi, a až potom je zovšeobecnený (Gigon 1947, 309 – 310). K výrazu „urobiť lepším“ uvádza zaujímavé poznámky Döring (1984, 19 – 21).

Literatúra

ANGELI, A. (1981): I frammenti di Idomeneo di Lampsaco. *Cronache Ercolanesi*, XI, 41 – 101.

BAITER, G., SAUPPE, H. (1839 – 1850): *Oratores Attici*. Vol. I. – II. Turici (Zürich): Impensis S. Hoehrii.

BIGNONE, E. (1973): *L'Aristotele perduto e la formazione filosofica di Epicuro*. Firenze: La Nuova Italia.

BLASS, F. (1887 – 1898): *Die attische Beredsamkeit*. 3 Bd. Leipzig: B. G. Teubner.

DÖRING, K. (1984): „Der Sokrates des Aischines von Sphettos und die Frage nach dem historischen Sokrates“. *Hermes*, 112 (1), 16 – 30.

DITTMAR, H. (1912): *Aischines von Sphettos: Studien zur Literaturgeschichte der Sokratiker*.

Philologische Untersuchungen 21. Berlin: Weidmann.
EHLERS, B. (1966): *Eine vorplatonische Deutung des sokratischen Eros. Der Dialog Aspasia des Sokratikers Aischines.* Zetemata 41. München: Verlag C. H. Beck.
GIGON, O. (1947): *Socrates. Seine Bildung in Dichtung und Geschichte.* Bern: Francke.
HUSS, B. (1999): *Xenophons Symposion. Ein Kommentar*, Bd. 125, Stuttgart, Leipzig: B. G. Teubner.
KAHN, C. H. (1994): Aeschines on Socratic Eros. In: Vander Waerdt, P. A. (ed.): *The Socratic Movement.* Ithaca: Cornell University Press, 87 – 106.
MESSINA, A. (1948): Di alcuni frammenti delle orazioni di Lisia 1. *Emerita*, 16 (2), 235 – 253.
MILLETT, P. C. (1991): *Lending and borrowing in ancient Athens*. Cambridge: Cambridge University Press.
ROSCALLA, F. (2004): „Kalokagathia e kaloi kagathoi in Senofonte." In: Tuplin, C. J. (ed.): *Xenophon and His World*. Stuttgart: Steiner, 115 – 124.
RUSCHENBUSCH, E. (2010): *Solon: das Gesetzeswerk Fragmente: Übersetzung und Kommentar*. Historia Einzelschriften, CCXV. Stuttgart: Steiner.
THALHEIM, T. (1913): *Lysiae orationes*. *Maior editio altera correctior*. Leipzig: Teubner.
WILAMOWITZ–MOELLENDORFF, U. von (1919): *Platon: Sein Leben und seine Werke.* 2 Bd., 3. Ausgabe. Berlin: Weidmann.

Zo starogréčtiny preložil *Andrej Kalaš.*
Komentár napísali *Jaroslav Cepko* a *Vladislav Suvák.*

Andrej Kalaš
Katedra filozofie a dejín filozofie
Filozofická fakulta Univerzity Komenského
Šafárikovo nám. 6
814 99 Bratislava 1
Slovenská republika
e-mail: andrej.kalas@uniba.sk

Jaroslav Cepko
Katedra filozofie
Filozofická fakulta UMB
Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica
Slovenská republika
e-mail: jaroslav.cepko@umb.sk

Vladislav Suvák
Inštitút filozofie
Filozofická fakulta PU v Prešove
17. novembra 1
080 01 Prešov
Slovenská republika
e-mail: vladislav.suvak@gmail.com